

ПОРІВНЯЛЬНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

*Філіпенко Д.**

ВИБОРИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПЕРЕХОДУ ДО СТАЛОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Поза всяким сумнівом, навіть під час економічної кризи та політичної нестабільності демократія, права людини і верховенство права залишаються універсальними цінностями.

Демократизація – це багатоступеневий і тривалий процес. Владу «народу» неможливо привнести ззовні. Кожна держава торує свій шлях до демократії своїм власним чином. Як відзначала колишня Держсекретар США Мадлен Олбрайт: «Демократія виникає з прагнення індивідів брати участь у прийнятті рішень, які можуть змінювати їхнє життя... На відміну від диктатури, демократію неможливо нав'язати, вона завжди є результатом вільного вибору».

В сучасних умовах актуальною стає теза про те, що демократія – це набагато більше, ніж просто проведення виборів. Вибори мають бути не самоціллю, а лише засобом для встановлення політичної системи, що сприяє розвитку та самореалізації громадян шляхом розширення їх політичних та громадянських прав. Отже, демократія, в сучасному її розумінні – це не просто вибори, але й повага до прав людини, розвинене громадянське суспільство та верховенство права з притаманними йому активними політичними інституціями, принципами конституційності та незалежною судовою владою. Такі принципи – в поєднанні з справедливими виборами – власне й становлять основу демократичної культури.

Визнання такими міжнародними організаціями як Рада Європи та ООН права людини на демократію є дійсно глобальною ініціативою, що з'явилась внаслідок справді всесвітніх процесів. Таке визнання права людини на демократію ґрунтується на глобальному усвідомленні сучасним світом нерозривного зв'язку демократії з правами людини. Як відзначала колишня доповідач Моніторингового комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи Ганне Северінсен: «Демократія – це єдино вірний шлях до збереження та розширення прав людини».

Світова спільнота має зберегти відданість принципу вільних та чесних виборів, адже такі вибори стали ефективним засобом для здійснення переходу до демократії. Необхідно прагнути до проведення виборів за однаковими для всіх умовами і підтримувати бойкот виборів там, де такі умови не створюються. Крім того, існує думка, що необхідно повністю ізолювати режими, які цілковито відкидають результати демократичних виборів. Прикладом тут можуть бути вибори у Бірмі, на яких переконливу перемогу одержала Аунг Сан Суу Куї, яка перебуває у цій країні під домашнім арештом внаслідок невизнання військовою хунтою результатів вільних виборів.

Термін «демократія» досить часто використовується невірно, у зв'язку з цим важливо вказати основні характеристики, що визначають приналежність тієї або іншої держави до демократичних.

* здобувач кфедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Муравйов В.І.

По-перше, найвищі державні чиновники мають обиратись під час вільних та чесних виборів. Це означає право кожного громадянин балотуватися на державну посаду і голосувати на виборах. У Статті 21 Загальної декларації прав людини йдеться про те, що вільні вибори є єдиною основою влади уряду: «Воля народу має бути основою влади уряду; ця воля має виражатися в ході періодичних та справжніх виборів, які повинні проводитися на основі загальності та рівності виборчого права шляхом таємного голосування або із застосуванням рівнозначних процедур вільного волевиявлення». В Ірані, наприклад, обирають і Президента, і найвищий законодавчий орган, але значна кількість кандидатів відхилюється представниками духовенства, а всі чиновники перебувають у підпорядкуванні невиборних релігійних рад. Така система не може називатися демократією.

По-друге, необхідно забезпечити свободу самовираження, тобто свободу слова, друку, зібрань тощо. В даному аспекті можливі незначні відхилення, але такі країни, де засоби масової інформації загалом монополізовані режимом, а нечисленні незалежні мас-медіа зазнають юридичних та фізичних утисків, не можуть вважатися демократичними, навіть за наявності альтернативних виборів.

По-третє, має домінувати верховенство права. Коли людину звинувачують у скоєнні злочину, вона має бути впевнена в тому, що її справу суд розглядатиме об'єктивно, а не відповідно до вказівок, які суддя одержав від представників влади. Так само будь-хто, хто зазнавав несправедливості з боку державного чиновника, повинен мати певні засоби правового захисту.

Розглянемо твердження таких вчених, як Кристол, Вілсон та Даль, стосовно того, що демократія, якою б бажаною вона не була, перебуває за межами здатностей народів бідних і незахідних країн.

Такі самі сумніви висловлювались і стосовно демократичних схильностей суспільств, які ми нині звикли називати сталими демократіями. Так, наприклад, наприкінці другої світової війни Президент США Гаррі Трумен попросив одного провідного експерта з проблем Японії в Держдепартаменті США надати консультацію з питання, що робити з цією країною після того, як її буде переможено. Експерт, якого звали Джозеф Грю, сказав, що «з точки зору тривалої перспективи, найкраще, на що ми можемо розраховувати, це конституційна монархія. Історичний досвід підказує, що демократія в Японії ніколи не приживеться». Інший приклад: коли у 1952 році скінчилася окупація Західної Німеччини, видатний політолог Ганс Елау, відвідавши цю країну, написав у розпачі: «Боннська республіка нагадує Другу Веймарську республіку ... і пробуджує в пам'яті ті самі старі непевні передчуття». Проблема, як пояснював Елау, полягала в тому, що «німецька політика базується не на демократичному досвіді, а на глибокій емоційності».

Коли Італія у двадцять роки віддала себе до рук фашистів, історик Арнольд Тойнбі написав, що «її відмова від «демократії» поставила питання стосовно того, чи зможе це політичне дерево насправді пустити глибоке коріння ще де-небудь, крім рівного ґрунту», - він мав на увазі Англію та Америку. Навіть в Америці висловлювалися сумніви стосовно «політичної компетенції» деяких громадян. Як пояснював, виступаючи в Гарвардській школі права у 1957 році, сенатор Стром Турмонд: «У багатьох негрів просто відсутня достатня політична свідомість для участі у політичних і громадських справах. У багатьох, мабуть, також відсутня ціла низка інших якостей, необхідних для дійсно свідомої участі у виборах».

Твердження про те, що демократія потребує демократичних традицій, означає замкнене коло. Адже демократичні традиції можна здобути, лише маючи демократію в дії. У відповідь на це скептики можуть сказати, що демократія на Заході зросла з певних ідей відповідно до західних традицій, що беруть свій початок ще від класичної античності. Проте деякі вчені відзначають той факт, що західні традиції мають суперечливий харак-

тер. Коріння демократії необхідно шукати у Стародавній Греції, але ж грецькі філософи схвалювали також рабство. Сучасна демократія успадкувала деякі елементи західних традицій, але відкинула інші. Крім того, існують ліберальні елементи, які можна знайти у будистських, конфуціанських, каутильянських, ісламських та давньоіндійських філософських трактатах. На підставі цього виникає питання: чому їх не можна взяти за культурну основу для побудови демократії у незахідному світі?

Сталою вважається теза про те, що культура є однією з найважливіших детермінант політики, проте цей зв'язок досить важко описати. Політолог Семюел Гантінгтон відзначає, що кілька десятиріч тому переважно усі конфуціанські суспільства були загалом бідними, а соціологи стверджували, що особливості поведінки громадян, які є конфуціанськими вірними, не дозволяють їм вирватися із бідності. Звідтоді економіка конфуціанських країн пережила період такого стрімкого зростання, якого за всю свою історію не знали ні християнські, ні мусульманські держави. Нині соціологи намагаються зрозуміти, що ж є у конфуціанській релігії такого, що генерує матеріальні статки.

Якщо все свідчить про те, що демократія для всіх справді можлива, то чи бажана вона для всіх? Напевне, так. По-перше, вона зміцнює мир в усьому світі. М.Доул у 1983 р. поновив припущення, що базувалося на класичному лібералізмі І.Канта: демократії не воюють з демократіями. Вивченню цього явища було відразу присвячено багато досліджень, і сьогодні, за словами Стівена Евертса – старшого наукового співробітника та директора трансатлантичної програми лондонського Центру європейських реформ: «саме у висновку, що ліберальні демократії не воюють між собою, ми найбільше наблизились до формулювання «емпіричного закону» міжнародних відносин». Нині точаться суперечки, чи дійсно демократичні держави більш миролюбні за своєю природою, чи тільки стосовно інших демократичних держав. Але так чи інакше, якщо у світі стане більше демократичних держав, війни відбуватимуться значно рідше.

На додаток до тези про «демократичну миролюбність» вчені висувають ще одне твердження стосовно демократії, яке поки що ніхто не зміг заперечити. Це твердження про те, що жодна демократична держава ніколи не зазнавала голоду чи іншого аналогічного лиха. Причина полягає в тому, що голодові можна запобігти. У політичних системах, які містять в собі притаманні демократії механізми «зворотнього зв'язку», влада дізнається про перші ознаки такого лиха і вживає запобіжних заходів ще до того, як розпочнеться катастрофа.

Такими можна вважати сильні «технічні» аргументи на користь демократії.